

i Norsk Minntest Ridskrift

Nr. 11/85

Okkupasjonsforhold: 1940—45 og i en eventuell dyster fremtid

Av lektor Tore Dyrhaug

Lektor Tore Dyrhaug har nylig skrevet boken «Norge okkupert», som ble anmeldt i NMT nr. 9/85. I nedenstående artikkel har Tore Dyrhaug tenkt litt høyt om de konkrete okkupasjonsforhold i 1940—45 og de potensielle tilsvarende i en mulig dyster fremtid.

Tore Dyrhaug er utdannet ved Befalsskolen for Hærens sanitet 1961—62 og er vernepliktig løytnant. Han er cand. philol. fra 1968, og er nå lektor og inspektør ved Nøtterøy gymnas. Han har tidligere skrevet programmer for NRK og artikler for NMT.

Norge okkupert

Siden år 1000 har hvert eneste land i Europa vært okkupert eller under fremmed herrevelde. Styringen utenfra kan ha vært kortvarig, kan ha skjedd flere ganger og kan også ha strakt seg over århundrer. Det eneste unntaket fra en så bastant påstand er vårt naboland Sverige.

Norge var midt på 1200 en betydelig hersker over landområder utenfor fastlandet; siden 1450 lå vi under Danmark, etter 1814 i det minste utenrikspolitisk under Sverige. Det kaster perspektiver på norsk sikkerhetspolitisk erfaring og debatt at vi bare har vært helt selvstendige i tilsammen 75 år siden 1450.

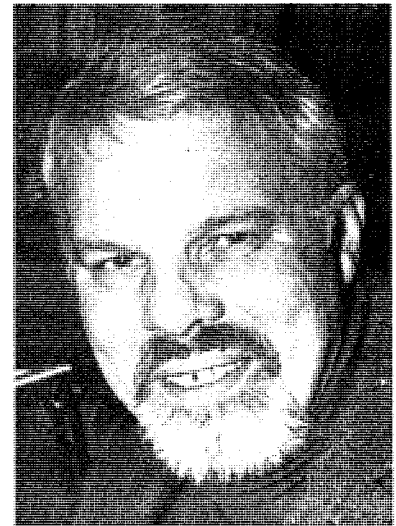
Intet har som den tyske okkupasjon av landet 1940—45 satt så dype spor. Og sporene, minnene, jubileene holdes levende. Vi holder fast på vårt bilde av det som skjedde. Det er muligens risikabelt, men derfor ikke mindre fristende og nødvendig å se kritisk på bildet og fremfor alt: se om det kan vise oss i dag,

i 1985, noe av verdi for fremtiden.

9. april 1940

Den tyske okkupasjon av Norge var motivert av to faktorer; militær og strategisk kontroll, og som følge av dette: utnyttelse av norske malmreserver, kjemiske og militært relaterte industrier. Det var ikke aktuelt i april 1940 med noen politisk okkupasjon, å endre demokratiet eller norsk styresett generelt. Det er betegnende at tyskerne ville forhandle med norske myndigheter mens kamphandlinger pågikk.

Senere i april kommer Reichskommissar Terboven inn i bildet. Sommeren 1940 forsøker han å bygge opp en ny norsk legitimitet uten konge og regjering, men i samvirke med Stortinget. I september faller forsøket sammen. NS blir statsbærende parti. Dette innebar flere ting. For det første fikk minoritetspartiet NS en mulighet til å vokse til det mangedobbelte, og enda viktigere: til å omforme det norske samfunn

etter sine ideer. NS fikk også ansvar for lokalforvaltningen.

Forholdet mellom de tyske okkupanter og NS var godt — i det minste på det synlige, offisielle plan, med møter, taler og telegramutvekslinger. Men parallelt fantes spenninger. I boken «Norge okkupert» har jeg forsøkt å vise hvordan det tyske sikkerhetspoliti vurderte NS og uten omsvøp rapporterte om negative trekk ved partiet. Det er grunn til å tro at tyske myndigheter aldri hadde illusjoner om NS. Men partiet var likevel nyttig.

NS som fluepapir

Ufrivillig kom NS til å få en fluepapirfunksjon; misnøye og

motstand mot okkupasjonen ble mer rettet mot NS enn tyskerne. Tyskerne betraktet dette med åpne øyne; fortsatt hadde Norge størst verdi rent militærstrategisk og dernest økonomisk, selv om landet også måtte skaffes store forsyninger.

Det vil være en overdrivelse å si at det hersket noen permanent «isfront» mellom tyskerne og nordmenn utenfor NS. Den jevne mann så under hele krigen tysk film, besøkte i stort antall utstillingen «Sovjetparadiset», og næringslivets toppsjefer lot seg — om enn motstrebe — innby til herremiddag hos Terboven på Skaugum, i desember 1942 og i februar 1943.

Slike opplysninger bør ikke forbause noen. Ved en femårig okkupasjon kan man ikke late som om okkupanten ikke eksisterer. Tysk økonomisk virksomhet gjennomsyret norsk næringsliv. Skulle livet gå videre, måtte man forholde seg. Det ble en billig avlat å la være å sitte ved siden av tyskere på trikken...

Historien gjentar seg aldri likt

Det kan sies mye om fortiden, om historien. En ting synes temmelig bomsikkert: Den gjentar seg aldri likt. På den annen side kan fortiden muligens vise oss visse generelle mønstre. Et slikt er dette; løsning av én konflikt bærer neste konflikt i sitt skjød. Eller sagt mer konkret: eliminasjonen av Tyskland i 1945 skapte i løpet av kort tid en ny konflikt — den mellom Øst og Vest. Og det er en motsetning Norge, Europa og Verden har levd med siden 1947.

I snart 40 år, åtte ganger lenger enn den tyske okkupasjon, har Norge levd i skyggen av Øst-/Vest-konflikten der vi

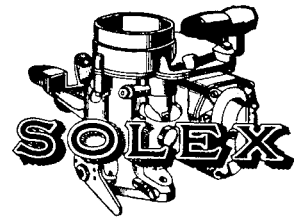
Forgassere og Deler

**ZENITH
STROMBERG**

Warneford

Eneimportør i Norge

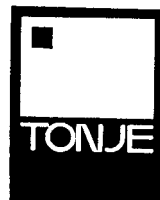
NILS TOVSEN

Grev Wedels pl. 4 — Oslo 1 — Telf. 41 50 66 — 42 50 66

NAVNESTRIPER BRODERTE MERKER YRKESKLÆR

Våre elektroniske brodermaskin broderer navnetrekk eller monogram til arbeidsuniformer og feltuniformer. Broderi i alle farger i blokk eller kursiv skrift. — Også bokstavene Æ, Ø og Å. Send bestilling.

Vi leverer også avdelingsmerker og alle typer broderte merker og emblemer. Vi er også kjent over hele landet for våre yrkesklær. Ta kontakt for nærmere informasjon.

TONJE

A/S Tonje Konfeksjonsfabrikk — Rosenkrantzgt. 3 - 5000 Bergen — Tlf. (05) 31 55 72

valgte side i 1949. Og her reiser det seg en rekke interessante spørsmål: Kan vi som nasjon lære noe av okkupasjonstiden overhodet? — og i så fall, hva har vi lært?

Sirkus i Sovjet

Før slike spørsmål forsøkes besvart, må det være tillatt å gå en omvei. Vår kunnskap om Sovjet er alltid mindre enn ønskelig. Landet er lukket, informasjonsstrømmen liten, og både språk, kultur, tradisjon og erfaringer er annerledes enn våre. Det kan synes overraskende, men fristende å kalle Sovjet verdens mest ensomme land. Det har ingen venner, bare satelitter og klienter. I Afghanistan driver Sovjet en begrenset, men brutal kolonikrig. Ellers er landet i konstant militær-psykologisk beredskap, der ingen, ingen, får glemme at landet er omringet av blodtørstige fiender, nå som før! På vanlig, sivilt sirkus i Sochi ved Svartehavet i 1980 begynte forestillingen med film fra 2. verdenskrig og Bresnev i admiralsuniform i svartehavsflåten.... Det var selvsagt ingen mishagsyttringer i salen over et slikt artistnummer; bare vi naive tåper fra det «dekadente vest» ble overrasket....

Det er vanskelig å skrive noe sikkert om hvorvidt Sovjets politikk er diktert utfra kommunistisk ortodoksi eller tradisjonelle, russiske stormaktsinteresser. Heller ikke er det lett å si noe sikkert og troverdig om hvorvidt Sovjet planlegger et angrep på Vest-Europa. Kanskje er slike tanker lite fruktbare. Mer nyttig er å ta utgangspunkt i Sovjets aktuelle situasjon; enormt, tilbakevigende, mistenksomt inntil det paranoide, venneløst og inneklemt mellom USA/Vest-Eu-

ropa og et Kina med potensial til å bli en virkelig stormakt i løpet av få årtier dersom den nåværende politiske kurs holdes.

Gevinst og risiko

Før et sikkerhetspolitisk utspill foretas, må den ansvarlige ledelse foreta en beregning: den må vurdere forholdet mellom gevinst og risiko. Så lenge Norge forblir et trofast, lojalt og forpliktet medlem av NATO, vil ethvert soloutspill overfor Norge medføre en enorm risiko. Ingen gevinst kan rettferdiggjøre en slik satsning. Vi nordmenn er ikke attraktive for vår egen del — heller ikke natur og klima synes å være noen stor magnet. Jeg tror norske oljefelter, som tross alt er små i sovjetisk målestokk, heller ikke motiverer noe angrep. Da gjenstår bare de evindelige «isfrie havner». Når Sovjet nå har isbryterkapasitet til å lede skip gjennom Nordøst-passasjen, klarer landet seg uten Skibotn, Narvik og Kirkenes....

En militær erobring av Norge med etterfølgende okkupasjon er bare trolig og tenkelig under én forutsetning: Sovjet bedømmer faren for krig som så stor, eller risikoen for et bredt fremstøt som så liten, at Norge kan bli en isolert brikke i spillets innledende faser.

Ingen improvisasjoner

Det er all grunn til å tro at Sovjet har fullt utarbeidede planer også for en slik eventualitet. og her kommer endelig et slags svar på spørsmålet om den tyske okkupasjon vil være et relevant sammenligningsgrunnlag. Jeg er fristet til å svare nei. En sovjetisk okkupasjon vil

være planlagt — den tyske var nærmest improvisert. Sovjet vil vite hvilke funksjoner Norge skal ha, tyskerne famlet lenge. Den tyske okkupasjon foregikk til en viss grad innen den gamle, borgerlige folkerettsgrenser som skapte ulykker nok.

Det er grunn til å tro at Sovjets representanter ikke vil være hemmet av slike smålige hensyn. Norge var i 1940 et enkelt samfunn der mange mennesker var herdet av et strevsomt liv. En ny okkupasjon vil kunne rive opp og lamme en komplisert økonomisk og sosial infrastruktur. I tillegg er prosentvis langt flere mennesker i dag direkte avhengige av statens — det vil si okkupantens — disposisjoner.

Videre er det grunn til å tro at Sovjet forlengst har kartlagt faktiske og potensielle motstandsledere. Disse vil bli effektivt eliminert. Tyskerne nøyde seg med å arrestere offiserene en bloc i 1942. Den tyske propaganda var relativt lite effektiv i Norge, den var for tysk, for direkte, for lite subtil. Sovjet har analysert også dette og har allerede lenge operert en effektiv desinformasjonsvirksomhet rettet mot Vesten. Det er liten grunn til å tro at disse fremstøtene blir mindre effektive når okkupanten får alle media i sitt monopol.

Krigssosialisme

Når det gjelder samarbeid mellom okkupant og okkupert vil Sovjet ha flere mulige modeller. Mest sannsynlig vil de velge den samme som tyskerne: en lojal lokaladministrasjon og en sentralforvaltning av håndplukkede menn under kontroll av spesielle «rådgivere». Næringslivet vil, i den grad det

fortsatt kan operere, bli drevet av de gamle ledere etter vanlige prinsipper — russerne vil knapt være så dogmatiske at de vil eksportere sine egne, lite heldige strukturer. Det vil bli en slags krigssosialisme som den Rathenau innførte i Tyskland under første verdenskrig: privat ledelse under statlig styring.

Propaganda og rykter

Det mest interessante vil skje på mediafronten og i kampen om menneskenes holdninger. Jeg minner om at forutsetningen for en sovjetisk okkupasjon av Norge ikke vil være et isolert erobringstog, men et forspill eller et ledd i en europeisk eller global konflikt. Skulle Sovjet vinne en total seier, eliminere alle faktiske og potensielle motstandere, er saken enkel. Også norsk livsform vil gå til grunne. Forutsetter man at USA ikke er satt ut av spill, vil storparten av befolkningen selvsagt fortsatt ha et håp — som under den tyske okkupasjon. Dengang var savnet av informasjon stort — men det fantes en tyskkontrollert presse.

Det er noe av en myte at den tyske propaganda var bare løgnaktig. Vel var optimismen alltid for stor, pessimismen ble dempet eller kamuflert i nydannede ord og uttrykk som «frontforkortning» og «strategisk tilbaketrekking». Men når det gjaldt de faktiske forhold, den konkrete militære utvikling, var nyhetene stort sett korrekte. Det var i tolkningen og de generelle kommentarer propagandaen hadde fritt spillerom. Folk i det okkuperte Norge hadde tre kilder til «kunnskap» om tingenes utvikling: nyheter fra tyske kilder, nyheter fra England/Sverige, enten direkte eller gjennom illegal presse eller

muntlig overlevering. I tillegg kom ryktene. Eldre mennesker vil erindre hvordan disse florette under hele krigen, de vildeste, mest utrolige «helt sikre opplysninger» raste gjennom befolkningen. Ryktene og ryktedannelsen under krig er — såvidt jeg vet — aldri videnskapeleg behandlet. Men de hadde en funksjon: de holdt motet oppe.

TV = makt

Hvordan vil en sovjetisk okkupant sikre seg passivitet og helst en smule positivt samarbeid? Meningsdannelsen er her avgjørende. Å beslaglegge radio- og TV-apparater vil være dumt. TV har begrenset rekkevidde, og mottaksanleggene kan lett kontrolleres. USA tapte Vietnamskrigen på hjemmefronten — vesentlig på grunn av en kritisk og negativ TV-dekning. Fjernsynsjournalister slapp ikke til hverken på Grenada eller på Falkland. Og i Afghanistan er — selvsagt — TV's muligheter sterkt kontrollert av partene. Et dirigert TV vil derfor ha stor, kanskje avgjørende, gjennomslagskraft. Det er fristende å tro at Sovjet i sin planlegging har tenkt grundig gjennom dette.

Hemmelig militær motstand?

Det kan også reises spørsmål om det under en fremtidig okkupasjon vil bli mulig å bygge opp en militær motstandsbevegelse — noe i likhet med Milorg i årene fra høsten 1942 og frem til frigjøringen. Milorg besto i mai 1945 av 43 000 mann. De fleste, men ikke alle, var lett væpnet. Treningen var mer mangelfull, men intensjonen var da heller ikke frontal krigføring, men vakt mot tyske øde-

leggelser og/eller bistand til de allierte ved en eventuell invasjon.

En klar forutsetning for Milorg var forsyninger fra England og delvis fra Sverige. Av 1241 flytokter fra England til Norge var 717 vellykkede. Selv om dagens flyhastighet er større og navigasjonsutstyret langt bedre, er teknologien minst like godt utbygget for den som vil hindre innflyvninger. Forutsetter man i tillegg at forsyninger må komme fra USA, synes mulighetene små.

Norge er heller ikke det samme landet som under siste okkupasjon. Veinettet er noe helt annet, kartverket er forbedret og småflyplasser finnes overalt. «Skauen» er ikke lenger endeløs, et sted der man er trygg. Enda viktigere er det at en ny okkupant vil kunne støtte seg på komplekse datasystemer som inneholder alle opplysninger om alle. Falske identiteter vil kunne avsløres på sekunder.

En siste faktor er selve folkets offervilje. Før mai 1945 sto ikke nordmenn i kø for å bli med på farlig motstandsarbeid. Vi må huske det. Men før 1945 var det norske folk relativt herdet av et enkelt liv; hardt, fysisk

ALFRED K.
GREVSTAD'S EFTF. A.S.

VVS — En gros

5090 Nyborg

Telefonsentral:
(05) 18 99 66

VVS-senter.
Sanviksboder 12—17

Tlf. 32 40 45.

arbeid; var ikke forventet med luksus og bekvemmeligheter — muligens var også troen på verdier større.

Det er kan hende pessimistisk, men er den jevne nordmann (meg selv inkludert) villig til å ofre alt i en mørk, langvarig, bratt, muligens håpløs motstandskamp? Villig til å sulte, fryse, slite, lide, utsette sivile for represalier? Det er mulig i Afganistan, i et primitivt fjellfolk med en brennende, klippefast religiøs tro, mennesker vant til forsaker. Men i dagens og fremtidens Norge, i et folk som har spunnet seg inn i et nettverk av «krav» og «retigheter»? Det er mer fristende å spørre enn å svare...

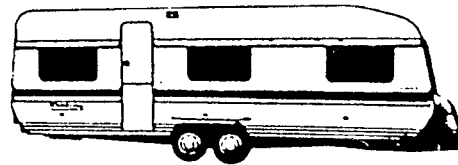
NATO som fredsgaranti

Alt dette er speskulasjoner. Og måtte de forbli det. Men det skader aldri å tenke fremover, å herde seg i omgang med alternativer. Sammenlignet med andre okkuperte land fikk Norge en mild skjebne i årene 1940–45; dette sagt uten forkleinselse for de som fikk sine liv ødelagt. Skulle ulykken være ute på ny, vil man møte en bedre planlegging og langt mer håndfast motstander. Og med skadevirkninger for vår livsform som kanskje aldri lar seg reparere.

Konklusjonen er enkel. I 1945 kunne folk synge av full hals «Vi har vinni, seier'n er vår». OK, men det norske bidraget var likevel beskjedent. Nå står vi i en fast, klar allianse med andre og sterkere stater. Vårt viktigste bidrag vil måtte være å fastholde dette og ikke skape uklarhet og dermed fristelser. Avspenning er viktig, enda viktigere er å holde fast på klarheten. Så vil tankene om en ny okkupasjon forbli dystert tanke-spinn....

MÜNSTERLAND

TIL HELÅRSBRUK

VIL DU VITE MER, KONTAKT EN AV DISSE:

HAMMERFEST:	KVALSUND CARAVAN	084/15 301
BURFJORD:	JACOBSEN BLOMSTER & GAVER	083/68 285
TROMSØ:	JØRGENSEN CARAVAN & Utleie	083/92 212
HARSTAD:	KILA AGENTUR	082/75 458
STOKMARKNES:	NORDNORSK BIL A/S	088/52 100
LAUKVIK:	MYRSETH'S CARAVAN	088/75 125
BODØ:	BODØ BILFORMIDLING A/S	081/24 410
MO:	HOVIND'S JERNINDUSTRI	087/93 572
OPPDAL:	OPPDAL AUTO-SENTER	074/21 130
SURNADAL:	GARTE CARAVAN & BÅTUTSTYR	073/61 973

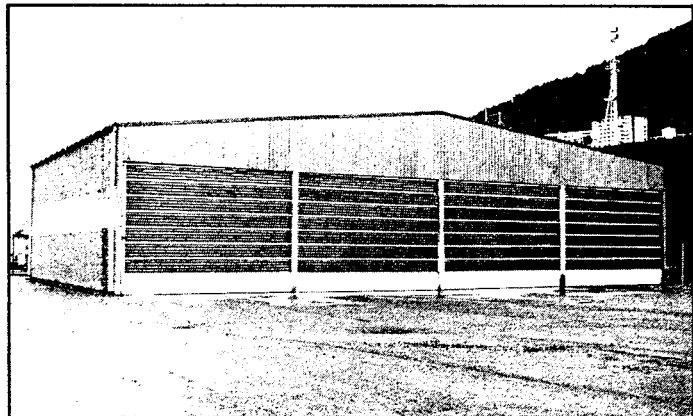
VI GLEDER OSS TIL Å FORTELLE MER OM MÜNSTERLAND

IMPORTØR

AUTO-CENTRUM

P. O. REILO - 7130 Brekstad
Tlf. (076) 24 285 - 24 322

STÅLETT STÅLBYGG

STÅLETT Stålbygg leveres med fritt spenn på opptil 24 m. og maks. høyde 10 m. STÅLETT tilbyr fritt valg av porter, vinduer, lysflater og isolasjon, og leveres som byggesett eller som ferdig oppsatte bygg. Rimelig pris og enkel montasje kjennetegner STÅLETT Stålbygg.

JAMEK
INDUSTRI AS

Telefon: (05) 30 07 20, Boks 141, N-5201 Os

